

A TENGER TEHENEI

„... aki esztelenül közeleg s meghallja a sziréngengzeteket, felesége s az apró gyermekek otthon azt többé sosem üdvözlik, neki nem örülnek, mert csengőszavú dallal a két szirén megidézi...” *

Evészterhes hangú (lásd: sziréna) teremtmények küllemének leírását Homérosz nem hagyta ránc, ám az emberi képzelet pótolta ezt a hiányt: a középkori természetrajz-könyvek lapjain meztelen keblű, halfarkú nimfák bővöltek a szerencsétlen tengerészeket.

Kolumbusz naplójában olyan hűs-vér teremtményekről számol be, amelyekre nagy jóindulattal ráillik a fenti jellemzés: „Nem oly szépek, mint a festményeken, ámbár bizonyos fokig emberi megjelenésű az arcuk.”

Kolumbusz szirénjei

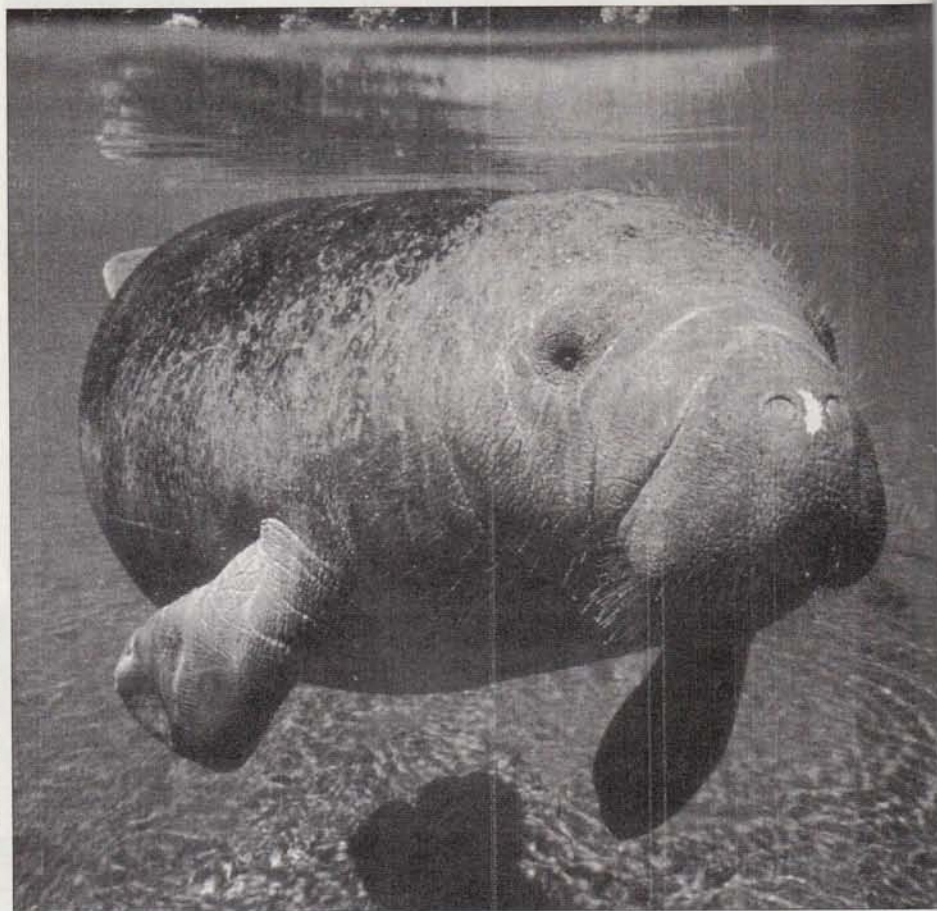
A génuai hajós valószínűleg a manátusz nemzetség egy tagját láthatta, amely három ma élő fajjal (*Trichechus manatus*, *T. senegalensis*, *T. inunguis*) és a dugong nemzetség egy fajával (*Dugong dugong*) a veszélyezett Sirenidae rendet alkotja. Életterük Kelet-Afrika, Amazonia, Ausztrália, Ázsia és Észak-Amerika egyes trópusi partszakaszaira korlátozódik. Egyetlen, történelmi időkben élő rokonukat, a Bering-tenger hideg vizéhez alkalmazkodó, gigantikus méretű (4-5 fathom, azaz 8-10 méter hosszú, 6-9 tonna), algaevő Steller tengeri tehenét (*Hydrodamalis gigas*) 1741-ben fedezték fel, és 1768-ra sikerült mind egy szálíg kipusztítani.

Pillantsunk be e legendás lények va-

szénhidrátokban gazdag növényi szövetek sok szilikátot tartalmaznak, s ezek gyorsan koptatják az állatok fogait. E „rágós” probléma a szirének evolúciója során egyedülálló módon oldódott meg: elhasználódó, kopott zápfogaik lassan előrefelé mozognak

az állkapocsban, míg hátul újak bújnak elő. (Egy 33 éves manátusz életében tizennégy fogat használt el.)

A szivar alakú, áramvonalas testfelépítésű szirének hossza 1-4,6 méter, tömegük 230-900 kilogramm. Anatómiai sajátyságaik megdöbbentők.

FLORIDA VIZEIBEN MA MÁR CSAK
1800 MANÁTI ÉL

A FERDÉN NÖTT FOG SOK SZENVEDÉST OKOZHATOTT GAZDÁJÁNAK
(A SZERZŐ FELVÉTELEI)

lós történetébe! A szirének fejlődésánál az elefántok és a szirti borzok rokonai, s a tengeri emlősök közül egyedül ők élnek kizárólag növényi táplálékon. Az általuk fogyasztott,

* (HOMÉROSZ: *Odüsszeia*, Devecseri Gábor fordítása)

Csontvázuk nagy sűrűségű csontszövetből áll (fiziológiás pachyostosis), s ballasztként hat. Mellső végtagjuk úszólábbá alakult, hátsó végtagjuk elsorvadt, medencéjük csökevényes, evezőszerű farkuszójuk sűrű artériás plexust* tartalmaz, amely a szigetelő hájrétegekkel együtt a takarékos hőháztartásban kap szerepet.

Tüdejük légútiágjai feltűnően gazdagok simaizmokban, s ez lehetővé teszi, hogy a benn rekedt levegőt összepréseljék. Ezáltal a testüket süllyeszteni vagy emelni tudják a vízben, s ehhez nem kell úszó mozgást végezniük. A szirének nem ké-

tárgult agykamráik az emlősök között ismeretlen vízféjűséget (hydrocephalus internus) okoznak.

A fogékony nőstények testük bizonyos részeit mindig egyazon sziklához dörzsölik. E víz alatti kémiai jelzéssel nagyszámú hímet vonzanak magukhoz, és többel is párzanak. Átlagosan két évente egy borjút elletnek, az ikerszülés ritka. A borjú 12-18 hónapig marad az anyjával – ez a szirének eddig leírt egyetlen szoros társas kapcsolata –, még Homérosz is két szirént említ.

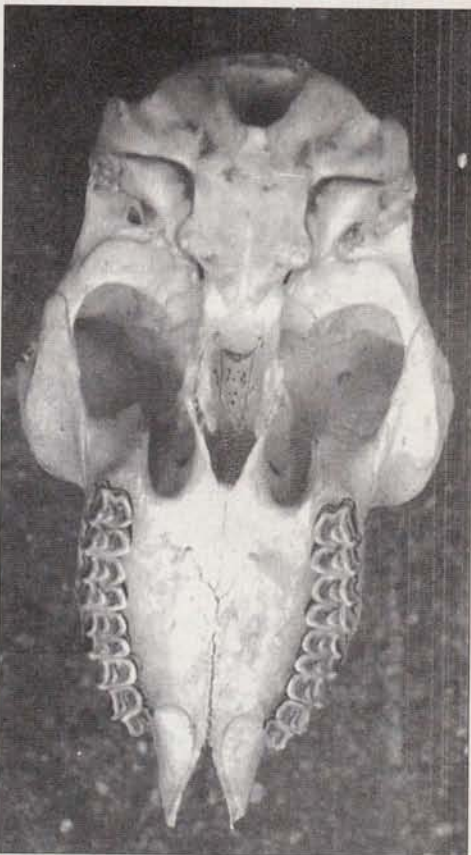
Ha egy állat bőre ellenálló, a zsírtartaléka nagy, s a húsa ízletes, e tu-

lomra a Kolozsvár környéki eocénkori, mustárszínű márgás üledékrétegekből. A neves erdélyi paleontológus, *Brassói Fuchs Hermann* gyűjteményéből származó állkapocs senyvesztő kór nyomait viseli magán. Jobb oldali szára egy vízszintes irányban nőtt, felszínre törni képtelen előzáfogat (premolarist) tartalmaz.

A fogfájós szirén

A fog krónikus gyulladást keltett, s ez az állkapocs kóros megvastagodásra, deformálódására vezetett. Bár e betegség kimenetelét nem ismerjük, kétségtelen, hogy jómora hátrányt jelentett a táplálkozásban, az állat testileg gyengülhetett, és bizonyára nagy fájdalmai voltak.

EGY RÉGEBBEN KIHALT SZIRÉN KOPONYÁJA

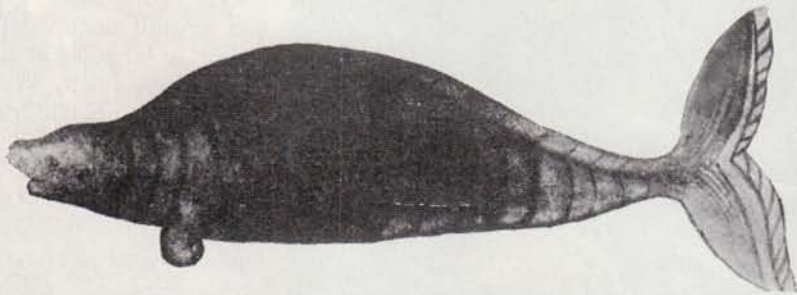
STELLER TENGERI TEHENE BUDAPESTEN

A második Bering-expedíció (1733–1749) egyik tagja, *G. Steller* 1741-ben írta le a tengeri fűvel (*Laminaria*) táplálkozó, valóban gigantikus szirénfajt, s 27 évvel később irmagja sem maradt a Bering-tengerben e bennszülött tengeri tehenek. Még a csontmaradványai is igen ritkák, az egész világon csak kilenc múzeum büszkélkedhet velük. Rövidesen egy újabb név kerülhet a lajstromba, ugyanis a budapesti Természettudományi Múzeumban van egy eddig le nem írt példány. Pontosabban egy kifejlett egyed koponyája, amelyet a múzeum a szovjet kormánytól kapott „kárpót-

lásul” az 1956-os intervenció során a múzeumban elpusztult tudományos anyagért.

A koponya úrtartalma – akárcsak az elefánté és a nagy cetféléké – abszolút értékben nagyobb, mint a *Homo sapiens*-é, kefalizációs szintje* pedig a nagy cetfélékéhez hasonló. Az érdekes cranium részletes leírásával *Búzás Balázs* foglalkozik.

Steller tengeri tehenének az értelmi képességeiről keveset tudunk, ám bizonyosan nem vetekedhetett az ember tehetségével, akit irigylésre méltó intellektusa arra is képessé tett, hogy egyetlen röpke emberöltő alatt eltüntessen a Föld színéről egy élő, táplálkozó, szaporodó állatfajt.

A STELLER TENGERI TEHENEIT EGY SZÁLIG KIPUSZTÍTOTTUK

perek a szájukon át lélegezni, s ezt használják ki Amazónia indiánjai: a kifogott manátusz orrnyílásait fadugókkal elzárják, s az állat megfullad.

Tápcsatornájuk teljes hossza 45 méter, emésztésük főleg bakteriális jellegű, nem kérődzők, így népszerű nevük, a tengeri tehen (vaca marina, peixe boi) nem túl szerencsés. Anyagcseréjük lassú. Mozgásuk lágy, álomszerű, az agyuk kicsi, mindössze 250–300 grammot nyom, hatalmasra

lajdonságaira igencsak ráfizet az emberhez fűződő kapcsolataiban. Csak 1935 és 1954 között mintegy kétszáz ezer manátusz pusztult el emberi kéz által. A szirének túlélési esélye tőlünk függ.

A kihalt szirénfajok száma messze felülmúlja az élőket. Egy ilyen kipusztult dugongféle (*Halitherium schinzii*) állkapcsa került az aszta-

Vajon milyen hangot adhatott ki egy fogfájós szirén? A homéroszi leírásnak ebben nem szabad hitelt adni: ennek az ásatag szirénnek – jelenkori rokonaihoz hasonlóan – valószínűleg nem voltak hangszálai, csak primitív hangjelek kiadására lehetett képes.

LENKEI TIBOR